

Eyðun Andreassen:

Politiska kreppan

Politiskt orðaskifti og politisk mentan. Vit prenta her fyrsta partin av fyrilestri, sum Eyðun Andreassen, fólkalívsfrøðingur helt í Nóatúni herfyri

Politiska orðaskiftið, ið eigur at verða meiningsskappandi á fríum grundarlag, er korrumpert av tí politiska praksis, ið er blivin vanligur í Føroyum, og hann kunna vit kalla landsins politisku mentan.

Tað er krepputekin, tá fólk missir álit á ta politisku skipanina og ikki bara politikararnar. Tað ásett við ymsum lógum hvussu stýrskál, hvussu lóggevast skal og hvussu umsitast skal í landinum. Í hesum liggur ein tryggileiki hjá fólk – og skipanini sjálvari við – sum verður styrktur við tað, at tað skal ikki bera til hjá skiftandi politiskum meirlutum og samgongum at broyta stýrisskipan eftir vild og politiskum lótaráki. Tað er hetta øll politiska skipanin byggir á og hon er eisini trygg við tað, at ein slags felags semja – konsensus – er valdandi um hesi viðurskifti, bæði millum fólk og politikarar. Tað sunna tekið hevði verið, at fólk í ringum tíðum vilja halda fast við ta politisku skipanina og skaffa sær av við politikararnar. Tí er okkurt við tí politisku skipanini, sum ikki riggar, og okkurt við tí politiskum mentanini, ið skapar misnøgd.

Hetta er ein partur av sakini.

Men kreppan, vit tosa um í dag, er meira enn misálit á eina politiska skipan. Fólk tykjast í ein mun eisini at missa sítt álit á vinnulívið, og sum við politikarunum og tí politisku skipanini, tosar fólk ikki bara um vánaligar vinnulívsmenn, men heldur um eina vánaliga búskaparlig skipan.

Hvussu ber tað til, at eitt so útbreitt misálit á bæði landsins politisku og búskaparligu skipan er ikkomid? Tað hevur nakað við politiska orðaskiftið í samfelagnum at gera. Í einum fríum og demokratiskum samfelag verða meiningsskaptar í fríum orðaskifti, og tað er mín pástandur, at politiska orðaskiftið, ið eigur at verða meiningsskappandi á fríum grundarlag, er korrumpert av tí politiska praksis, ið er

blivin vanligur í Føroyum, og hann kunna vit kalla landsins politisku mentan.

Alment og privat

Demokrati er ikki bara ein stjórnarskipan, tað er ein samfelagslig skipan, ið skiftir samfelagslívið sundur í prinsipielt skildar partar. Teir eiga at virka lið um lið og ikki vevjast saman.

Tann liberala demokratiska samfelagsskipanin er skift sundur í stat og samfelag. Av okkara serligu støðu í danska kongarikinum, brúka vit orðið *statin*, ið á føroyskum politiskum máli merkir Danmark. Landið og samfelagið hava skildar uppgávur at røkja.

Landið – tvs. løgtingið, landsumsitingin og dómsvaldið skipa fyri almennum karnum í landi og samfelag, rættarviðurskiftum, teimum almennu vinnu- og vinnutreytum, fíggiarviðurskiftunum sum eru felags og tilfiki.

Samfelagið er okkara eigna lív sum privatfólk og sum borgarar í samfelagnum.

Privatlívið vita vit, hvat er: hjunarfelagið og børn, heimið, húsin ella hvar vit búgva, okkara trúgv, kirkju-fólk ella baptistar ella hvat tað er, okkara eigna kenslulív og t.d. ítriv av ymsum slag, hvat vit lesa og gera. Men vit fara eisini út millum onnur sum privatfólk, vit fara í kirkju, til konsert, sjónleik og á fund í einum-hvørjum felag, á flót o.s.f. Henda partin av lívinum lata vit liggja her.

Tað er okkara partur sum samfelagsborgarar, ið hevur áhuga. Her gera vit okkara arbeiði ikki bara sum privatfólk í samfelagnum, men sum samfelagsborgarar. Hesin parturin av lívinum hevur við politikk,

samfelagsbúskap, lønarviðurskifti og sosialpolitikk o.a., ið alt hoyrir til tað politiska arbeiðið hjá tinginum í tí demokratiska samfelagnum.

Mín pástandur er, at hesir prinsipielt skildu partar í eini liberalari demokratiskari samfelagsskipan eru vavdir saman í eina fløkju í Føroyum, sum neyðvenduga hevur ført landsins búskap út í óføri, við tað at garðarnir millum privat og alment eru niðurrivnir.

Begynnilsið

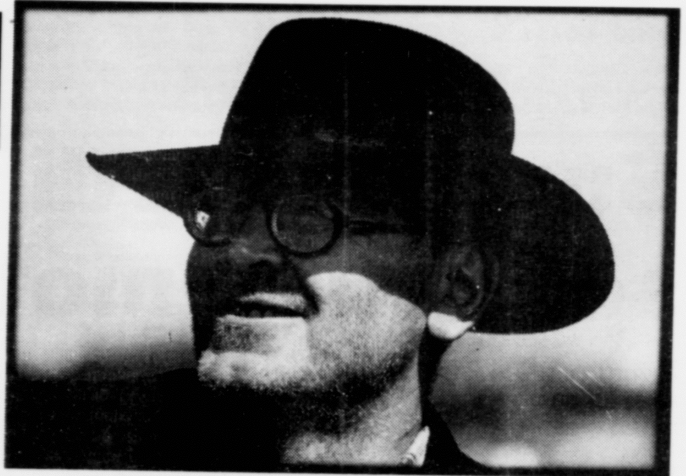
Men lat okkum byrja við begynnilsinum! Í Athen í gamla Hellas, har demokratið lá í vøggini.

Har møttust fríir borgarar sum javnlíkar til samrøðu um síni felags mál og taka tær neyðugu avgerðirnar.

Hetta var demokratið. Tað, at javnlíkar hittast til samrøðu, orðaskifti og til at taka avgerðir, sum viðvíktu teimum í felag. Javnlíkarir vóru teir fríu borgararnir í Athen, húsharrarnir ella góðseigararnir. Teir áttu jørd úttafyr byn og hús inni í býnum og framleiddu vørur til sølu. At gera arbeiðið fyri seg høvdu teir trælar, ið ikki vóru fríir borgarar, tískil heldur ikki javnlíkar og høvdu avgjørt ongan rætt at taka lut í demokratinum. At hetta vóru privatir menn, merkti at teirra eigna jarðgæðs og teirra eigna hús skuldu teir røkja sjálvir. Sum fríir menn kundi ongin blanda seg inn í henda partin av lívi teirra.

Bara felags spurningarnir komu til viðgerðar: t.d. kríggj og ófriður, ið kundi hótt teir allar samlar í senn, viðurskiftir við fremmandar statir, ítróttarleikur og list o.l.

Hesin skilnaður millum alment og privat kom eisini at vera avgerðandi, tá okkara núverandi demokrati var grundað í Europa.

Demokrati er ikki bara ein stjórnarskipan, tað er ein samfelagslig skipan, ið skiftir samfelagslívið sundur í prinsipielt skildar partar. Teir eiga at virka lið um lið og ikki vevjast saman. Mín pástandur er, at hesir prinsipielt skildu partar í eini liberalari demokratiskari samfelagsskipan í Føroyum eru vavdir saman í eina fløkju, sum neyðvenduga hevur ført landsins búskap út í óføri.

Tann nýggja demokratiska skipanin bleiv grundað á mótsetningin til feudalismuna, har alt vald var savnað hjá kongi, aðali og kirkju, og bygd á arvað rættindi, ið fylgdu ognunum og ikki manninum. Henda skipan fór so smátt at vikna í 17. og 18. öld og varð avtíkin í Vestureuropa í 18. og 19. öld.

Tað nýggja sum hendi í 18. öld, var at privatir ognarrættir aftur var settur á stovn í prinsippinum fyri øll. Alt vald bleiv flutt frá kongi, aðali og kirkju til privatir ognarmenn og framleiðarar, við nettupp sama prinsippi sum var galdandi í hellenska demokratinum, at hvør einstakur privatir ognarmaður gjørdi, sum hann vildi við seg og sítt. Hesir nýggju javnlíkar skipaðu seg við einum valdum tingi at taka sær av felags áhugamállum. Tingið bleiv skipað við al-

mennum valrætti, og hevði bara við felagsmál at gera. Hetta bleiv sum í Athen, har javnlíkar komu saman at avgera felags mál.

Nú kemur so eitt langtíðarskeið, har valrætturin so við og við verður viðkaður til allar borgarar, men tann spurningin skal eg ikki taka upp her. Tað er prinsippið sum hevur týðning: nevniliga tað samfelagsliga býtið, sum eg í stuttum havi lýst frammanfyri, og sum eg kann seta soleiðis upp: Síðani hetta klassiska demokratið bleiv skipað í seinastu öld er nógv hent, sum m.a. hevur fingið summar samfelagsfilosoffar at tosa um eina strukturbroyting. Og hon gongur í stuttum út upp á, at valdið verður flutt frá tinginum av javnlíkum – tí upprunaliga parlamentinum – og sett aðrastaðni. Kapitalsamandrátur dregur vald frá parlamenti til stórar vinnu-

lív- og finanskonsentrati-ónir: bankar, vinnulívssamtøk o.s.f. Monopolstøður í vinnulívinum eru sum fjandin sjálvur í tí klassiska liberala ella borgarliga demokratinum, og her trøska konstruktiónir sum Fíggiargrunnurin, Fiskavirking og nýggi Føroya Banki seg inn í hugan við nógvum óunnligum tankum í hølunum. Her kann eg eisini minna á tær kendu kartellógirnar í USA. Summir stórir felagsskapir á arbeiðsmarknaðinum: arbeiðsgevarafeløg og arbeiðarafeløg í samtaki bera somu leið. Møguliga er enn eitt týðningarmikið stig tikið henda vegin við EU, har vald verður flutt frá tingunum til yvirnational organ, ið fyrir ein stóran part fungera uttan nakað parlamentarískt forum.

Tað er eitt annað skiftið, sum eg vil leggja dent á í fat-

